

تهدیدشناسی بر محور نشان‌واره‌های معارض ارزش‌های مرجع

سیامک باقری چوکامی^۱

فرامرز عابدینی^۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۰۴/۳۰

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۰۶/۳۰

چکیده

در مطالعات امنیت پژوهی، الگوهای متعارف برآورد تهدید برای تجزیه و تحلیل و پیش‌بینی تهدیدات نظام جمهوری اسلامی به دلیل نادیده انگاشتن کارکرد ارزش‌های دینی و منحصر دانستن عناصر مادی و لحاظ نکردن عوامل معنوی از کارآمدی لازم برخوردار نیست. از این‌رو، سؤال اصلی تحقیق این است که اساسی‌ترین مؤلفه‌های تبیین‌کننده مختصات جوهری و گوهری جمهوری اسلامی ایران، برای تخمین تهدیدات چیست؟ برای دستیابی به پاسخ این پرسش از روش نشانه‌شناسی استفاده شد و نتیجه اجمالی این تحقیق این است که هر چقدر ارزش‌ها از سطح رفتار و کنش‌های اجتماعی به لایه‌های درونی‌تر عواطف و باورها رسوخ کند، ضریب امنیتی افزایش یافته و مصنوعیت در برابر تهدیدات شکل می‌گیرد و در صورتی که نشانه‌های معارض ارزش‌ها از لایه بیرونی به لایه‌های قلبی و اعتقادی نفوذ نماید به شرط وجود مقاصد دشمنانه، گستره جغرافیایی، توالی زمانی، عقبه اجتماعی و تغییر موج تهدید از سطح اجتماعی به سطح امنیتی و ضعف توان مدیریتی، تهدید عمق و شدت می‌یابد.

کلید واژگان: تهدید، ارزش، نشان‌واره‌های معارض، گستره و دامنه تهدید

---

^۱ استادیار پژوهشگاه تحقیقات اسلامی امام صادق (ع) s.bagheri6@gmail.com

^۲ دکتری مهندسی فرهنگی دانشگاه جامع امام حسین (ع) dr.frasoabed@gmail.com

مقدمه

تغییرات اجتماعی در جوامع بشری به‌ویژه جامعه اسلامی عصر کنونی با کثرت، شدت و پیچیدگی‌هایی مواجهه شده است که فقدان درک روشن از چگونگی این تغییر و نحوه عمل بازیگران در تغییرات اجتماعی می‌تواند خطر ساز باشد. از این‌رو، تهدیدشناسی و فرآیند کشف تهدیدات در این شرایط مهم‌ترین نیاز علمی و پژوهشی به‌شمار می‌آید. در حال حاضر گفتمان امنیتی غالب در تجزیه و تحلیل مسایل و چالش‌های جامعه و کشف و پیش‌بینی تهدیداتی که متوجه نظام جمهوری اسلامی است، بر مدار و مبنای پارادایم‌های معرفتی و چارچوب‌های نظری و ابزار سنجش ادبیات و گفتمان مطالعات امنیتی غرب می‌باشد. گفتمان غالب بر مطالعات امنیتی غرب ممکن است در زیست‌بوم جامعه غربی پاسخگو باشد اما این لزوماً به معنای قابلیت تام و تمام تفسیر و تجزیه و تحلیل مسایل و پدیده‌های امنیتی زیست‌بوم اسلامی و ایرانی نمی‌باشد. افزون بر این، تمرکز اصلی نظریه‌های امنیتی غرب بر عوامل و عناصر مادی پدیده‌ها است درحالی‌که در آموزه‌های دینی علاوه بر عوامل و عناصر مادی و عینی به عوامل غیرفیزیکی و معنوی نیز توجه دارد. از این گذشته مبانی انسان‌شناسی و ارزش‌شناسی اسلامی و ادبیات غربی تفاوت مبنایی و ماهوی با یکدیگر دارند.

در جهت تغییر این گفتمان غالب در حوزه تهدیدشناسی مطالعاتی توسط محققان مانند افتخاری (۱۳۸۵) در کتاب کالبد شکافی تهدید، عبدالله‌خانی (۱۳۸۶) در کتاب تهدیدات امنیت ملی؛ شناخت و روش انجام شده است.

اگرچه این نوع پژوهش‌ها برخی از ابعاد و زوایای تهدیدشناسی را ارائه نموده‌اند، اما، همچنان خلاء جدی در الگوهای تهدیدشناسی مبتنی بر آموزه‌های معرفت دینی وجود دارد. یکی از خلاها، ارزش‌شناسی مبتنی بر مبانی فکری و معرفتی اسلامی و در چارچوب هویت اسلامی و منافع ملی حقیقی می‌باشد که بر سه پایه ارزش‌های اسلامی، انقلابی و ملی استوار است. از این‌رو، مسئله اصلی این پژوهش تهدیدشناسی مبتنی بر نشان‌واره‌های معارض ارزش‌های مرجع است. اهمیت محوریت بخشی ارزش‌ها در حوزه تهدیدشناسی از این‌رو است که ابتدای شاکله اصلی نظام جمهوری اسلامی بر فرهنگ و ارزش‌هاست. به‌عبارت دیگر گوهر وجودی نظام اسلامی، اسلامیت

آن است، به گونه‌ای که حدوث و بقای نظام اسلامی در گرو پایداری و مانایی ارزش‌های منبعث از اسلام است. به لحاظ غایت‌شناسی هم نفس تشکیل حاکمیت دینی رشد و تعالی انسان و جامعه به سوی ارزش‌های متعالی است. لذا به مخاطره افتادن و نقض و نفی این ارزش‌ها، به مثابه تهدید وجودی حاکمیت اسلامی محسوب می‌شود.

مفروض این پژوهش این است که تهدید یک موضوع واقعی و متکی به متغیرهای عینی و قابل کشف است و با داده‌ها و شواهد (نشانگان) به علاوه استدلال متقن مورد تأیید قرار می‌گیرد، اما در زمینه روش و چگونگی رصد، شناسایی داده‌ها، نشانگان و پیش‌بینی تهدیدات که از مسایل اساسی در حوزه تهدیدشناسی است، روش‌ها و مدل‌های مختلفی وجود دارد. در این تحقیق، از روش نشانه‌شناسی برای کشف تهدید استفاده می‌شود. در حوزه نشانه‌شناسی، رویکردهای مختلفی وجود دارد و عمده‌ترین آنها، نشانه‌شناسی درون متنی، بینامتنی و فرآیندی است که این پژوهش از رویکرد فرآیندی بهره‌مند شده است. در این رویکرد تهدیدشناسی به صورت لایه به لایه مورد واکاوی و بررسی قرار گرفت. در این پژوهش بر اساس روش‌شناسی نشانه‌شناسی لایه‌ای، از یک سو از لایه رفتار و کنش اجتماعی به لایه گرایش و عواطف جمعی و سپس به لایه باورها و تصورات غالبی معناکاوی شد و از سوی دیگر از تغییر موج نشانه‌های معارض از لایه اجتماعی به لایه امنیتی در یک پیوستار معنایی مورد کاوی قرار گرفت.

پیشینه تحقیق

آثار علمی تهدیدشناسی در مطالعات امنیتی بسیار محدود است. در این میان چند کار جدی وجود دارد؛ دو اثر مهم در این باره متعلق به افتخاری است. کالبد شکافی تهدید در سال ۱۳۸۵ توسط دانشگاه جامع امام حسین (ع) منتشر شد و برآورد تهدید؛ رویکردی نظام‌واره، در سال ۱۳۸۸ توسط دانشگاه عالی دفاع ملی انتشار یافت. در کالبد شکافی تهدید، نویسنده ضمن بررسی رهیافت‌های معرفت‌شناسانه و هستی‌شناسانه، شاخص‌های کمی و کیفی سنجش تهدید را معرفی و سپس گونه‌شناسی تهدید را با معیار بُعد، سطح، جغرافیا، تعادل، تقارن، پیچیدگی، هویت، جنس، انگیزه و کارویژه تبیین می‌کند. افتخاری در کتاب برآورد تهدید؛ رویکردی نظام‌واره از طریق

بازخوانی نظریه سیستم‌ها، کاربردهای متنوع و مؤثر آن به الگوی «تهدیدشناسی» می‌پردازد. از نظر وی خصلت کاربردی «نظریه سیستم‌ها» این امکان را به ما می‌دهد تا در حوزه مباحث مربوط به «برآورد تهدیدات» (که کاربردی‌ترین بخش از مطالعات امنیتی به‌شمار می‌آید) از این نظریه به‌خوبی استفاده گردد. برای این منظور نخست به بررسی اجمالی نظریه سیستم‌ها و مقوله «برآورد تهدیدات» پرداخته شد. پس از آن و در دومین فصل - که فصل محوری و اصلی این پژوهش را نیز شکل می‌دهد - با بازخوانی نظریه سیستم‌ها و از ره‌گذر تحلیل عناصر و ارکان آن، «گزاره‌های راهبردی» را که در مقام برآورد تهدید می‌تواند راهنمای عمل قرار گیرد، استنتاج و معرفی نمود.

سومین اثر جدی و مهم در تهدیدشناسی کتاب "تهدیدات امنیت ملی؛ شناخت و روش" به نگارش عبدالله‌خانی است. نویسنده ابتدا کالبد شکافی مفهوم تهدید را به بحث گذاشته و در سبب‌شناسی و دلیل‌شناسی تهدیدات تلاش کرد. تا شناخت عمیق‌تری از چگونگی ظواهر و رشد تهدیدات را ارائه دهد. نویسنده همچنین در این کتاب سعی نموده تا نشان دهد که فهم و تهدیدات امنیتی بدون در نظر گرفتن اهداف مرجع امنیتی یا زیرساخت‌های حیاتی و دارایی‌های کلیدی امکان‌پذیر نیست. وی پس از بحث‌های مقدماتی به دلیل اینکه مهم‌ترین خالاهای موجود در کشور تحلیل و ارزیابی تهدید است، بیشترین تمرکز متن را به روش‌شناسی تهدیدات امنیتی اختصاص داده است. در روش‌شناسی تهدیدات امنیتی انواع روش‌ها در شناسایی تهدیدات امنیتی، تعیین استاندارد سازی تهدیدات امنیتی، تحلیل و سنجش تهدیدات امنیتی و در نهایت بخش نسبتاً مبسوطی در خصوص واکنش به تهدیدات امنیتی آورده شده است.

آنچه پژوهش این مقاله را متفاوت با آثار منتشر شده می‌کند، مبنا و مبداء قرار گرفتن شاخص ارزش‌ها در تهدیدشناسی است. از سوی دیگر پایه روشی تهدیدشناسی در این تحقیق مبتنی بر نشانه‌شناسی است. در نشانه‌شناسی نیز نشان‌واره‌های معارض ارزش‌ها مبنا و ملاک سنجش تهدید قرار گرفته است. افزون بر این، در این پژوهش تمرکز اصلی و اولویت محوری در شناخت تهدیدات، تغییراتی است که در رفتار و کنش، عواطف و گرایش‌ها و باورها و اعتقادات فرد و جامعه انسانی صورت می‌پذیرد.

مفهوم شناسی تحقیق

۱. ارزش‌ها

ارزش‌ها، به مجموعه‌ای از اصول و قواعد، آرمان‌ها، منافع، اهداف و سایر امور هویتی اطلاق می‌شود که حفظ و نگهداری آن، ارزش پرداخت هزینه‌هایی را توجیه می‌کند. به عبارت دیگر ارزش‌ها و مقالاتی هستند که بقای آنها برای نظام، اساسی و مهم تلقی می‌گردد. ارزش‌ها به دو دسته مادی یا ملموس و غیر مادی یا ناملموس تقسیم می‌شوند (دهقانی فیروز آبادی، ۱۳۸۴: ۲۴-۱۲). براساس مقدمه چشم انداز بیست ساله، ارزش‌ها در جمهوری اسلامی به سه دسته اسلامی، انقلابی و ملی دسته‌بندی شده است. «(۱۳۸۲/۸/۱۲) البته از نظر رهبر معظم انقلاب ارزش‌های اسلامی و انقلابی از هم تفکیک ناپذیرند. (بیانات، ۱۳۶۸/۳/۲۳) با این تعریف، هر رفتار و باور اجتماعی که به ارزش‌های عمومی و مورد قبول نظام ارزشی آن جامعه لطمه بزند، معارض یا ضد ارزش تلقی می‌شود. معارض ارزش‌ها را می‌توان با نمادهای مخالف آنها شناخت؛ مثلاً در ساحت نظری معارض عفاف و حجاب به عنوان یک ارزش مهم و اولویت‌دار در نظام اسلامی ایران، بی حجابی است و نشانه‌های آن در ساحت عینی نداشتن پوشش مناسب است.

۲. تهدید

تهدید وضعیتی است که در آن خطر یا آسیب جدی، ارزش‌های اساسی و مهم یک بازیگر را مورد هدف قرار دهد. (ره‌پیک، ۱۳۸۵: ۸۹) همچنین تهدید نوعی مخاطره نسبت به منافع بازیگر دانسته شد که امکان مدیریت آن در چارچوب اصول و ضوابط قانونی، با هزینه قابل قبول و از طریق اصلاحی، به دلیل شیوع علائم نظری و کاربردی آن وجود ندارد. «(افتخاری، ۱۳۹۱: ۲۶) بنابراین هر موضوع، پدیده، رویداد، وضعیت و فعالیت‌های گسترده و فراگیری که به طور بالفعل یا بالقوه توانایی ایجاد خطر در موجودیت ارزش‌های اساسی و اهداف ملی جمهوری اسلامی ایران را در خود داشته باشد، به گونه‌ای که توان و امکان مدیریت آن برای بازیگر مورد تهدید به صورت عادی و معمولی وجود نداشته باشد، تهدید به شمار می‌آید.

چارچوب نظری

تمرکز مفهومی تهدیدشناسی، ارزش‌ها و ضد آن است. به اعتقاد محققان قوام و دوام نظام‌ها بر ارزش‌های سازنده آن است. از این نظر محققانی مانند (انگلهارد، ۱۳۷۳) بر این باور است که اگر می‌خواهید در کشوری بدون سروصدا انقلاب کنید، ارزش‌های آنان را تغییر دهید.

۱. ارزش‌های مقوم و حیات‌بخش نظام اسلامی

نظام اسلامی مشحون از ارزش‌های اسلامی، انقلابی و هویت ایرانی در عرصه‌های فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی است. کشف و شناسایی طیف ارزش‌های هر یک از عرصه‌های مزبور و اولویت‌گذاری و وزن‌دهی آنها به مقتضای اوضاع و احوال و شرایط محیطی نخستین گام تهدیدشناسی مبتنی بر نشانه‌شناسی فرآیندی است. از آنجایی که وزن ارزش‌ها یکسان نیست، نظام‌ها به‌طور معمول ارزش‌هایی که مهمتر و اساسی‌ترند و دارای وزن بیشتری در بقای نظام فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و... هستند را در اولویت حراست و نگهداری در برابر تهدیدات قرار می‌دهند. چنانچه رهبر معظم انقلاب فرمودند: «ارزش‌هایی که انقلاب براساس آنها پدید آمده است، مورد توجه باشد و به‌شدت از آنها حراست شود.» (بیانات، ۱۳۷۹/۲/۲۳) البته پیوستگی ارزش‌ها را نمی‌توان نادیده گرفت. زیرا مجموعه ارزش‌ها، نظام ارزشی را تشکیل می‌دهند. به همین دلیل رهبر معظم انقلاب می‌فرمایند: «ارزش‌ها را با هم ببینند» (همان).

مقوله‌ای که ارزش‌های متکثر را به هم پیوند می‌دهد، دال مرکزی آن ارزش‌هاست. اسلام و رکن اصلی آن توحید در نگرش اسلامی، دال مرکزی و کانونی ارزش‌هاست و همه اصول، قواعد و ارزش‌های سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی، امنیتی و دفاعی از آن ناشی می‌شوند.

با تکیه بر رهیافت توحید باوری در مکتب اسلام، همه ارزش‌های یک نظام (دولت - ملت) در سایه‌سار توحید معنا یافته و هویت می‌یابند. چنانچه حضرت امام خمینی (ره) فرمود: «...ما از این اصل اعتقادی، اصل آزادی بشر را می‌آموزیم که هیچ فردی حق ندارد، انسانی و یا جامعه و ملتی را از آزادی محروم کند، برای او قانون وضع کند، رفتار و روابط او را بنا به درک و شناخت خود که

بسیار ناقص است و یا بنا به خواسته‌ها و امیال خود تنظیم نماید و از این اصل ما نیز معتقدیم که قانونگذاری برای پیشرفت‌ها در اختیار خدای تعالی است» (صحیفه نور، ج ۵: ۳۸۷).

دال مرکزی هر یک از زیر نظام‌ها نیز کلیدی است. مهم‌ترین زیر نظام‌ها، شامل نظام فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی است. هر یک از این زیر نظام‌ها دارای طیفی از ارزش‌ها هستند و این ارزش‌ها برحسب میزان قرب و بُعد آنها با دال مرکزی نظام اسلامی، اعتبار سنجی و رتبه‌بندی می‌شوند. در سلسله ارزش‌های هر یک از نظامات چهارگانه، ارزش‌هایی که بیشترین قابلیت را در انعکاس شعاع اسلامیت در خود دارند، به مثابه گوهر صدف زیر نظام‌های موصوف قرار می‌گیرند.

از سوی دیگر در حوزه مطالعات ارزش‌شناسی، اعتبار و وزن هر یک از هسته‌های قانونی زیر نظام‌های فوق نیز یکسان نیستند، بلکه بسته به قرب و بُعدی است که از حیث زمانی و مکانی در انعکاس شعاع اسلامیت نظام دارند. بنابراین، در این پژوهش مدار و مبنای تهدیدشناسی از یک‌سو مجموعه خطراتی است که متوجه اسلامیت نظام است و از سوی دیگر، مجموعه خطراتی است که ارزش‌های قانونی زیرنظام‌های نظام اسلامی را نشانه رفته باشند. اندیشه مقام معظم رهبری در خصوص تهدید بازگو کننده گزاره موصوف است: «هرچیزی که به سلامت، ایمان، عزم و نشاط لطمه بزند و کار و کوشش و تحصیل جوانان را معوق بگذارد، تهدید است. ولنگاری تهدید است؛ بی‌بندوباری تهدید است؛ مواد مخدر تهدید است؛ بی‌اهمیتی به علم و درس و کار تهدید است؛ سرگرم شدن به مناقشات اجتماعی بیهوده تهدید است؛ درگیری‌های داخلی تهدید است؛ بی‌اعتمادی به نظام و مسئولان تهدید است؛ البته غفلت مسئولان هم تهدید است؛ برنامه‌ریزی دشمن بیرونی هم تهدید است» (بیانات، ۱۳۷۹/۲/۱).

براساس طیف ارزش‌ها، نظام تهدیدشناسی در افراد، متفاوت و گاه متضاد می‌گردد. این تفاوت و تعارض ناشی از حداقل سه خطای معرفتی در مبانی نظام تهدیدشناسی است. اشتباه اول در تعیین ملاک و مبنای سنجش شعاع انعکاس اسلامیت نظام در پرتو هر یک از ارزش‌های فوق به نسبت انطباق با نیازها و مقتضیات زمانی و مکانی است. اشتباه دوم، نگاه تک ساحتی و روزنه‌ای به ارزش‌ها و فقدان نگاه شبکه‌ای، منظومه‌ای و اندام‌وارگی به ارزش‌های قانونی است. به‌نحوی که با برجسته‌سازی برخی از ارزش‌ها، سایر ارزش‌های قانونی را حذف یا به حاشیه می‌کشانند.

به‌طورمثال با برجسته‌سازی ارزش عدالت به‌عنوان دال مرکزی اسلامیت نظام، ارزش ولایت را کاهش داده و به حاشیه رانده می‌شود. یا با برجسته‌سازی معنویت به‌عنوان گوهر صدف اسلامیت نظام، ارزش حاکمیت دینی را به ارزش تبعی تنزل می‌دهد. با تقدس ارزش آزادی و نقطه ثقل و کانونی قراردادن آن بر سایر ارزش‌ها، ارزش دین‌ورزی و ملاً تبعید دینی کم‌رتبه و امر ثانوی برشمرده می‌شود. اشتباه سوم نگرش صرفاً طولی به سلسله رتبه‌بندی ارزش‌ها و غفلت از نگاه عرضی به سلسله ارزش‌ها به‌عنوان وجوه مکمل در انعکاس شعاع اسلامیت نظام می‌باشد.

با این وجود، اگر ارزش‌های اساسی سیاسی مورد مخاطره قرار گیرد، تهدید سیاسی نامیده می‌شود، اگر ارزش‌های فرهنگی - اجتماعی به خطر افتد، تهدید فرهنگی - اجتماعی اطلاق می‌شود و در صورتی که خطر متوجه ارزش‌های اقتصادی باشد، تهدید اقتصادی گفته می‌شود. هر یک از این تهدیدات دارای شدت، عمق، گستره و دامنه‌ای هستند. شدت تهدید به حجم صدماتی گفته می‌شود که از ناحیه تهدیدگر متوجه اهداف مرجع که همان ارزش‌های اساسی یا مهم هستند، می‌باشد. گستره تهدید به محیط اعمال آن بستگی دارد. هر قدر محیط اعمال تهدید وسیع‌تر باشد از گستردگی بیشتری برخوردار است. عمق تهدید به میزان نفوذ آن در لایه‌های درونی اهداف مرجع یا ارزش‌ها و منافع بستگی دارد. هر قدر تهدید به هسته مرکزی اهداف مرجع بیشتر نزدیک شود و لایه‌های بیرونی را در نوردیده باشد، از عمق بیشتری برخوردار است. مثلاً تهدید علیه ایدئولوژی دولت جمهوری اسلامی ایران چنانچه به مرکز و هسته آن یعنی ولایت مطلقه فقیه رسیده باشد می‌توان گفت که این تهدید دارای عمیق‌ترین پیامدهاست. (عبداله‌خانی، ۱۳۸۶: ۲۱۶-۲۱۵) منظور از دامنه تهدید، فراگیری و شیوع تهدید می‌باشد. یعنی تعداد کمی تهدیدات (تعداد تهدید کنندگان و تهدید شونده‌گان) و افزایش موضوع تهدیدات (افتخاری، ۱۳۸۶: ۱۴).

۲. خاستگاه ارزش‌ها

وجه تمایز انسان با سایر موجودات به ارزشمندی آن است. خاستگاه ارزش‌ها در سه ساحت وجودی انسان تجلی می‌یابند. عمیق‌ترین لایه آن باورها و بینش‌ها و در لایه میانی، گرایش و در بیرونی‌ترین لایه رفتار می‌باشد. هر چقدر ارزش در لایه‌های باورها، بینش‌ها و گرایش‌ها نهادینه

شوند، تجلی آن در رفتار و کنش انسان قوام و پایداری بیشتر دارد. به هر میزان ارزش‌ها در ساحت باور و گرایش سست و متزلزل شوند، کنش‌های اجتماعی ناشی از آن نیز مقطعی و زودگذر و زوال پذیر خواهند بود. چنانچه آیت الله مصباح یزدی نوشتند:

«هر ارزشی از یک پایه بیشی و نگرشی و یک پایه گرایشی ساخته می‌شود. از انضمام این دو، ارزش به وجود می‌آید. ارزش واسطه‌ای بین بیش و گرایش انسان با کنش اوست ... بیشی که در ابتدا باید آن را درک کنیم و بشناسیم بیش ما نسبت به یک سلسله از اعتقادات و واقعیات جهان هستی است که به دنبال آن، گرایشها و میل‌هایی در ما برانگیخته می‌شود. از انضمام و به هم پیوستن این بیش و گرایش برخاسته از آن است که مفهومی به نام ارزش شکل می‌گیرد. ارزش منشأ کنش اختیاری در انسان می‌شود؛ یعنی ارزش موجب می‌شود که انسان در هنگام عمل، چیزی را برگزیند. بنابراین، آنچه شکل کنش ما را می‌سازد و به افعال ما جهت می‌دهد در حقیقت، ارزش‌هایی است که آنها را پذیرفته ایم. منشأ این ارزشها بیشها و گرایش‌هایی است که زیربنای آنها را می‌سازد.» (مصباح یزدی، ۱۳۷۵: ۱۹) البته این سه لایه بر یکدیگر اثرگذاری و اثرپذیری دارند و ارتباط لایه‌های موصوف صرفاً از بالا به پایین نیست، بلکه ممکن است لایه‌های رفتاری نیز بر لایه‌های فوقانی تأثیرگذار باشد (برزگر، ۱۳۸۹: ۲۳).

براین مبنا، نشانه‌های معارض ارزش‌ها که در کنش اجتماعی افراد جامعه ظهور و بروز می‌یابد، تا زمانی که به لایه‌های باوری و گرایشی رسوخ نکرده باشد، تهدیدزا نخواهند بود، اما اگر رفتارهای معارض ارزش‌ها به لایه‌های عاطفی گره زده شود و بر پایه باورهای عمیق استوار گردد، تهدیدزا و خطر ساز هستند.

۳. دال‌های معارض ارزش‌ها

کلیدی‌ترین سؤال در شناسایی دال‌های معارض ارزش‌ها این است که این نشانه‌ها در کدام یک از ساحت‌های وجودی انسان تجلی یافته است؟ ماهیت آنها در هر یک از ساحت‌های رفتاری، گرایشی و باوری چگونه است؟

نشانه‌های معارض در ساحت رفتار، آن دسته از رفتارهایی را شامل می‌شود که ارزش‌های حاکم را قبول ندارد ولی درعین حال در مواجهه و برخورد با آن صرفاً خنثی یا انتقادی عمل نمی‌کند، بلکه به مقابله منازعه‌آمیز با آن با هدف نقض یا نفی ارزش‌ها می‌پردازد. بروز و ظهور این منازعه در ساحت رفتار به سه شکل تجلی می‌یابد که مالا سه نوع تهدید را می‌تواند به دنبال داشته باشد:

تجلی اول رفتار معارض منازعه‌آمیز با ارزش‌ها از جنس فرهنگی است که از مجرای مقولات و ابزارهای فرهنگی به نفی و نقض ارزش‌ها مبادرت می‌ورزند.

تجلی دوم رفتارهای معارضه منازعه‌آمیز ارزش‌ها از جنس سیاسی است. در این قسم از رفتار، روش‌ها و ابزارهای سیاسی و مدنی برای نفی و نقض ارزش‌ها عمل می‌شود.

تجلی سوم رفتار معارض منازعه‌آمیز ارزش‌ها از جنس امنیتی است. در این جا از اسلوب و شیوه‌های عصیانگری، آشوب‌گرانه و خشونت‌آمیز برای نفی و نقض ارزش‌ها استفاده می‌شود.

نشانه‌های معارض در ساحت گرایشی - عاطفی، به صورت حب و بغض، غرض و عنادورزی بروز می‌کند. این دو حالت هر منشأ و حقیقتی داشته باشند، با ساحتی از انسان در ارتباط است که «قلب» نامیده می‌شود. حب و بغض در اصطلاح به معنای دوست داشتن و نفرت از چیزی و مخالفت با آن است که اگر فزونی یابد، بیزاری، کینه و دشمنی خوانده می‌شود. (غزالی، ۱۳۷۶: ۳۱۴)

غرض‌ورزی حالتی است بالاتر از بغض و به معنای داشتن قصد و نیت‌های کینه‌جویانه است (فرهنگ دهخدا و معین، واژه‌های غرض و مغرض) که با انگیزه ضربه زدن به منافع و ارزش‌های بازیگر انجام می‌گیرد. عناد یعنی از روی عصیان با کسی معارضه کردن، حالتی از روی خیره سری، لجاجت، عداوت و خصومت است. به فرد لجوج و ستیزه‌جو «معاند» گفته می‌شود. (فرهنگ معین، واژه‌های عناد و معاند) و نسبت به غرض‌ورزی از شدت بیشتری برخوردار است.

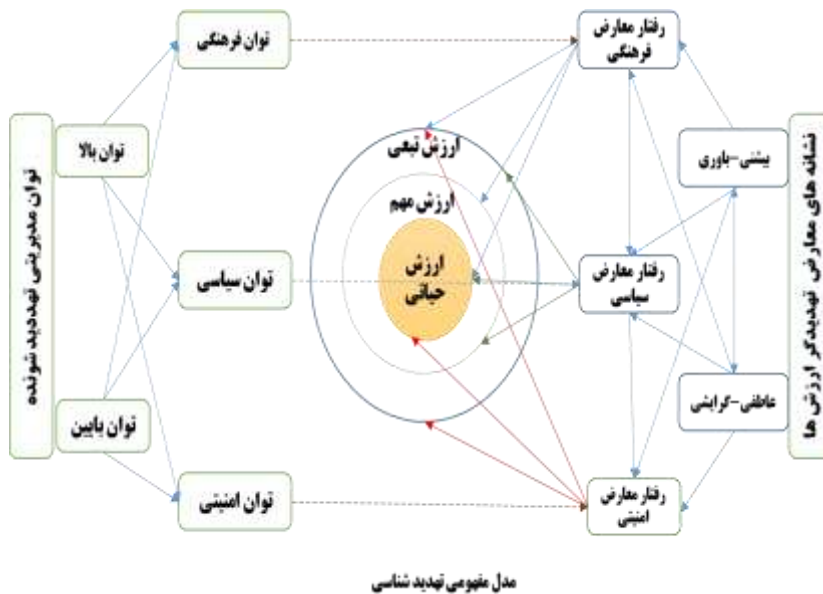
نشانه‌های معارض در ساحت باورها و بینش به سه شکل تقلیدی، انتقادی و ایدئولوژیک تجلی می‌یابند. باورهای معارض تقلیدی به اعتقاد بدون تأمل و اندیشه اطلاق می‌شود. به بیان دیگر، پیروی و تبعیت از اندیشه‌های مخالفان ضد ارزش‌های مرجع و یا تقلید کورکورانه از ارزش‌های معارض را باورهای معارض تقلیدی گویند.

باور انتقادی، در این پژوهش به آن دسته از داوریها و قضاوت‌های منفی و خرده‌گیرانه‌ای گفته می‌شود که از روی تأمل و اندیشه نسبت به ارزش‌های اساسی حاکم صورت می‌گیرد. باورهای معارض ایدئولوژیکی برخلاف دو مورد قبل، به باورهایی اطلاق می‌شود که مبانی و بنیان‌های فکری و معرفتی آنها به‌طور اساسی با مبانی و بنیان‌های مرتبط با ارزش‌های حاکم در تضاد و تقابل است.

مفروض این محور این است که راه اندازی هر رفتاری در انسان مستلزم فعال شدن دست کم دو فرآیند «شناخت» و «اراده» است. در حوزه شناخت، علم و ادراک دخیل است که از آن به «بینش» تعبیر می‌شود و در اراده، میل و رغبت و انگیزش نقش دارد که از آن به «گرایش» تعبیر می‌گردد. این دو عامل اساسی، یعنی «بینش» و «گرایش» موجب پیدایش «کنش» یعنی رفتار می‌گردند. (کوثری، ۱۳۸۶: ۱۱) البته تاثیر گذاری رفتار بر گرایش‌ها و بینش‌ها نیز ممکن است. (رک. برزگر، ۱۳۸۹: ۲۳) با این وصف، مراد و مقصود در این بحث این است که نشانه‌های معارض کدام‌یک از سطوح ارزش‌ها را هدف قرار داده است؛ آیا ارزش‌های بنیادین و حیاتی را نشانه رفته یا ارزش‌های مهم و یا ارزش‌های تبعی و حاشیه‌ای را نشانه رفته است؟ کشف جهت ارزش‌های معارض نشان خواهد داد که طول موج تهدید چگونه است.

۴. توان مدیریت ارزش‌های معارض

توان بازیگر تهدید شونده در حفظ و صیانت از ارزش‌ها و کنترل و خنثی‌سازی نشانه‌های معارض تهدیدساز رکن تعیین کننده در معرفی طول موج تهدید است. در این خصوص تمرکز بر داشته‌ها و ظرفیت‌های بالقوه و بالفعل مدیریت تهدید و چگونگی بهره‌گیری از آنها حائز اهمیت است. افزون بر این، براساس نگرش اسلامی عدم اتکای صرف تحلیل و محاسبه عناصر مادی در تهدیدشناسی و لحاظ کردن عناصر معنوی و معنوی در محاسبات برای مدیریت تهدید امری لازم و ضروری است، درعین حال عزم و اراده به کارگیری از توانایی‌ها در مواجهه با تهدیدات نیز معیار توان مدیریتی بازیگر تهدید شونده محسوب می‌گردد.

کاربست نشانه‌شناسی در شناخت تهدید

الف) معیارمند کردن طول موج تهدید

در بررسی شدت و عمق تهدیدات^۱ از ترکیب و انضمام سازه‌های مرتبط با هریک از محورهای سه گانه رفتار منازعه‌آمیز فرهنگی، سیاسی و امنیتی، ۱۰۸ وضعیت تهدید شکل می‌گیرد که ۶۴ وضعیت، تهدید قابل اعتنا برای یک نظام نیستند. در این بین ۴۴ وضعیت در جدول زیر می‌تواند برای هر نظامی تهدید قابل اعتنا به‌شمار آید که باید برای آن چاره‌ای اندیشید. جدول زیر نمایانگر صور مختلف وضعیت تهدید می‌باشند.

^۱ در این مقاله معیارمند کردن شناسایی طول و موج تهدید براساس شدت و عمق آن طراحی شد و متعرض معیارمند کردن گستره و دامنه تهدید که بیشتر درحوزه وجود شناسی تهدید مورد بحث واقع می‌شود، نشده است.

ردیف	رفتار معارض	عواطف معارض	باورهای معارض	نوع ارزش	توان مدیریت تهدید	طول موج تهدید
۱	مبارزه فرهنگی	حب و بغض	تقلیدی	حیاتی	بالا	خیلی ضعیف
	مبارزه سیاسی	حب و بغض	تقلیدی	حیاتی	بالا	ضعیف
	منازعه امنیتی	حب و بغض	تقلیدی	حیاتی	بالا	تاحدودی ضعیف
۲	مبارزه فرهنگی	حب و بغض	تقلیدی	حیاتی	پایین	تاحدودی ضعیف
	مبارزه سیاسی	حب و بغض	تقلیدی	حیاتی	پایین	متوسط
	منازعه امنیتی	حب و بغض	تقلیدی	حیاتی	پایین	تاحدودی شدید
۳	مبارزه فرهنگی	حب و بغض	تقلیدی	مهم	بالا	تهدیدزا نیست
	مبارزه سیاسی	حب و بغض	تقلیدی	مهم	بالا	خیلی ضعیف
	منازعه امنیتی	حب و بغض	تقلیدی	مهم	بالا	ضعیف
۴	مبارزه فرهنگی	حب و بغض	تقلیدی	مهم	پایین	خیلی ضعیف
	مبارزه سیاسی	حب و بغض	تقلیدی	مهم	پایین	ضعیف
	منازعه امنیتی	حب و بغض	تقلیدی	مهم	پایین	تاحدودی ضعیف

تهدیدزا نیست	بالا	تبعی	تقلیدی	حب و بغض	مبارزه فرهنگی	۵
تهدیدزا نیست	بالا	تبعی	تقلیدی	حب و بغض	مبارزه سیاسی	
خیلی ضعیف	بالا	تبعی	تقلیدی	حب و بغض	منازعه امنیتی	
تهدیدزا نیست	پایین	تبعی	تقلیدی	حب و بغض	مبارزه فرهنگی	۶
خیلی ضعیف	پایین	تبعی	تقلیدی	حب و بغض	مبارزه سیاسی	
ضعیف	پایین	تبعی	تقلیدی	حب و بغض	منازعه امنیتی	
ضعیف	بالا	حیاتی	انتقادی	حب و بغض	مبارزه فرهنگی	۷
تاحدودی ضعیف	بالا	حیاتی	انتقادی	حب و بغض	مبارزه سیاسی	
متوسط	بالا	حیاتی	انتقادی	حب و بغض	منازعه امنیتی	
متوسط	پایین	حیاتی	انتقادی	حب و بغض	مبارزه فرهنگی	۸
تاحدودی شدید	پایین	حیاتی	انتقادی	حب و بغض	مبارزه سیاسی	
شدید	پایین	حیاتی	انتقادی	حب و بغض	منازعه امنیتی	
خیلی ضعیف	بالا	مهم	انتقادی	حب و بغض	مبارزه فرهنگی	۹
ضعیف	بالا	مهم	انتقادی	حب و بغض	مبارزه سیاسی	
تاحدودی ضعیف	بالا	مهم	انتقادی	حب و بغض	مبارزه امنیتی	

۱۰	مبارزه فرهنگی	حب و بغض	انتقادی	مهم	پایین	ضعیف
	مبارزه سیاسی	حب و بغض	انتقادی	مهم	پایین	تاحدودی ضعیف
	منازعه امنیتی	حب و بغض	انتقادی	مهم	پایین	متوسط
۱۱	مبارزه فرهنگی	حب و بغض	انتقادی	تبعی	بالا	تهدیدزا نیست
	مبارزه سیاسی	حب و بغض	انتقادی	تبعی	بالا	خیلی ضعیف
	منازعه امنیتی	حب و بغض	انتقادی	تبعی	بالا	ضعیف
۱۲	مبارزه فرهنگی	حب و بغض	انتقادی	تبعی	پایین	خیلی ضعیف
	مبارزه سیاسی	حب و بغض	انتقادی	تبعی	پایین	ضعیف
	منازعه امنیتی	حب و بغض	انتقادی	تبعی	پایین	تاحدودی ضعیف
۱۳	مبارزه فرهنگی	حب و بغض	ایدئولوژیک	حیاتی	بالا	تاحدودی ضعیف
	مبارزه سیاسی	حب و بغض	ایدئولوژیک	حیاتی	بالا	متوسط
	منازعه امنیتی	حب و بغض	ایدئولوژیک	حیاتی	بالا	تاحدودی شدید
۱۴	مبارزه فرهنگی	حب و بغض	ایدئولوژیک	حیاتی	پایین	تاحدودی شدید
	مبارزه سیاسی	حب و بغض	ایدئولوژیک	حیاتی	پایین	شدید
	منازعه امنیتی	حب و بغض	ایدئولوژیک	حیاتی	پایین	خیلی شدید

ضعیف	بالا	مهم	ایدئولوژیک	حب و بغض	مبارزه فرهنگی	۱۵
تأحدودی ضعیف	بالا	مهم	ایدئولوژیک	حب و بغض	مبارزه سیاسی	
متوسط	بالا	مهم	ایدئولوژیک	حب و بغض	منازعه امنیتی	
تأحدودی ضعیف	پایین	مهم	ایدئولوژیک	حب و بغض	مبارزه فرهنگی	۱۶
متوسط	پایین	مهم	ایدئولوژیک	حب و بغض	مبارزه سیاسی	
شدید	پایین	مهم	ایدئولوژیک	حب و بغض	منازعه امنیتی	
خیلی ضعیف	بالا	تبعی	ایدئولوژیک	حب و بغض	مبارزه فرهنگی	۱۷
ضعیف	بالا	تبعی	ایدئولوژیک	حب و بغض	مبارزه سیاسی	
تأحدودی ضعیف	بالا	تبعی	ایدئولوژیک	حب و بغض	منازعه امنیتی	
ضعیف	پایین	تبعی	ایدئولوژیک	حب و بغض	مبارزه فرهنگی	۱۸
تأحدودی ضعیف	پایین	تبعی	ایدئولوژیک	حب و بغض	مبارزه سیاسی	
متوسط	پایین	تبعی	ایدئولوژیک	حب و بغض	منازعه امنیتی	
ضعیف	بالا	حیاتی	تقلیدی	غرض و عناد	مبارزه فرهنگی	۱۹
تأحدودی ضعیف	بالا	حیاتی	تقلیدی	غرض و عناد	مبارزه سیاسی	
متوسط	بالا	حیاتی	تقلیدی	غرض و عناد	منازعه امنیتی	

مبارزه فرهنگی	غرض و عناد	تقلیدی	حیاتی	پایین	متوسط
مبارزه سیاسی	غرض و عناد	تقلیدی	حیاتی	پایین	تاحدودی شدید
منازعه امنیتی	غرض و عناد	تقلیدی	حیاتی	پایین	شدید
مبارزه فرهنگی	غرض و عناد	تقلیدی	مهم	بالا	خیلی ضعیف
مبارزه سیاسی	غرض و عناد	تقلیدی	مهم	بالا	ضعیف
منازعه امنیتی	غرض و عناد	تقلیدی	مهم	بالا	تاحدودی ضعیف
مبارزه فرهنگی	غرض و عناد	تقلیدی	مهم	پایین	ضعیف
مبارزه سیاسی	غرض و عناد	تقلیدی	مهم	پایین	تاحدودی ضعیف
منازعه امنیتی	غرض و عناد	تقلیدی	مهم	پایین	متوسط
مبارزه فرهنگی	غرض و عناد	تقلیدی	تبعی	بالا	تهدیدزا نیست
مبارزه سیاسی	غرض و عناد	تقلیدی	تبعی	بالا	خیلی ضعیف
منازعه امنیتی	غرض و عناد	تقلیدی	تبعی	بالا	ضعیف
مبارزه فرهنگی	غرض و عناد	تقلیدی	تبعی	پایین	خیلی ضعیف
منازعه سیاسی	غرض و عناد	تقلیدی	تبعی	پایین	ضعیف
منازعه امنیتی	غرض و عناد	تقلیدی	تبعی	پایین	تاحدودی ضعیف

تأحدودی ضعیف	بالا	حیاتی	انتقادی	غرض و عناد	مبارزه فرهنگی	۲۵
متوسط	بالا	حیاتی	انتقادی	غرض و عناد	مبارزه سیاسی	
تأحدودی شدید	بالا	حیاتی	انتقادی	غرض و عناد	منازعه امنیتی	
تأحدودی شدید	پایین	حیاتی	انتقادی	غرض و عناد	مبارزه فرهنگی	۲۶
شدید	پایین	حیاتی	انتقادی	غرض و عناد	مبارزه سیاسی	
خیلی شدید	پایین	حیاتی	انتقادی	غرض و عناد	منازعه امنیتی	
ضعیف	بالا	مهم	انتقادی	غرض و عناد	مبارزه فرهنگی	۲۷
تأحدودی ضعیف	بالا	مهم	انتقادی	غرض و عناد	مبارزه سیاسی	
متوسط	بالا	مهم	انتقادی	غرض و عناد	منازعه امنیتی	
تأحدودی ضعیف	پایین	مهم	انتقادی	غرض و عناد	مبارزه فرهنگی	۲۸
متوسط	پایین	مهم	انتقادی	غرض و عناد	مبارزه سیاسی	
تأحدودی شدید	پایین	مهم	انتقادی	غرض و عناد	منازعه امنیتی	
خیلی ضعیف	بالا	تبعی	انتقادی	غرض و عناد	مبارزه فرهنگی	۲۹
ضعیف	بالا	تبعی	انتقادی	غرض و عناد	مبارزه سیاسی	
تأحدودی ضعیف	بالا	تبعی	انتقادی	غرض و عناد	منازعه امنیتی	

مبارزه فرهنگی	غرض و عناد	انتقادی	تبعی	پایین	ضعیف
ر سیاسی	غرض و عناد	انتقادی	تبعی	پایین	تاحدودی ضعیف
منازعه امنیتی	غرض و عناد	انتقادی	تبعی	پایین	متوسط
مبارزه فرهنگی	غرض و عناد	ایدئولوژیک	حیاتی	بالا	متوسط
مبارزه سیاسی	غرض و عناد	ایدئولوژیک	حیاتی	بالا	تاحدودی شدید
منازعه امنیتی	غرض و عناد	ایدئولوژیک	حیاتی	بالا	شدید
مبارزه فرهنگی	غرض و عناد	ایدئولوژیک	حیاتی	پایین	تاحدودی شدید
مبارزه سیاسی	غرض و عناد	ایدئولوژیک	حیاتی	پایین	شدید
منازعه امنیتی	غرض و عناد	ایدئولوژیک	حیاتی	پایین	خیلی شدید
مبارزه فرهنگی	غرض و عناد	ایدئولوژیک	مهم	بالا	تاحدودی ضعیف
مبارزه سیاسی	غرض و عناد	ایدئولوژیک	مهم	بالا	متوسط
منازعه امنیتی	غرض و عناد	ایدئولوژیک	مهم	بالا	تاحدودی شدید
مبارزه فرهنگی	غرض و عناد	ایدئولوژیک	مهم	پایین	متوسط
مبارزه سیاسی	غرض و عناد	ایدئولوژیک	مهم	پایین	تاحدودی شدید
منازعه امنیتی	غرض و عناد	ایدئولوژیک	مهم	پایین	شدید

ضعیف	بالا	تبعی	ایدئولوژیک	غرض و عناد	مبارزه فرهنگی	۳۵
تاحدودی ضعیف	بالا	تبعی	ایدئولوژیک	غرض و عناد	مبارزه سیاسی	
متوسط	بالا	تبعی	ایدئولوژیک	غرض و عناد	منازعه امنیتی	
تاحدودی ضعیف	پایین	تبعی	ایدئولوژیک	غرض و عناد	مبارزه فرهنگی	۳۶
متوسط	پایین	تبعی	ایدئولوژیک	غرض و عناد	مبارزه سیاسی	
شدید	پایین	تبعی	ایدئولوژیک	غرض و عناد	منازعه امنیتی	

جدول شماره ۱: صور مختلف وضعیت تهدید

ب) طیف تهدیدات

بر پایه منطق ارائه شده، تهدیدات نظام سیاسی در چهار طیف تهدیدات با شدت متوسط، تاحدودی شدید، شدید و خیلی شدید دسته‌بندی می‌شود. آن دسته از تهدیداتی که دارای طول موج خیلی ضعیف و ضعیف هستند، به دلایل فقدان برخورداری شاخص‌ها یا نشانه‌های تعیین‌کنندگی از طیف تهدیدشناسی خارج شده و به‌عنوان تهدید به‌شمار نیامدند.

۱. تهدیدات با شدت متوسط

۱-۱. در صورتی که رفتار معارض در قبال ارزش‌های حاکم شکل مبارزه فرهنگی به‌خود گیرد در چهار وضعیت زیر تهدید با شدت متوسط تخمین زده می‌شود:

یک) اگر توأم با حب و بغض و بر مبنای نگرش انتقادی بوده و ارزش‌های حیاتی جامعه را هدف قرار داده و توان مدیریتی نظام در مواجهه با آن پایین باشد.

دو) اگر توأم با غرض و عناد و بر مبنای باورهای تقلیدی بوده و ارزش‌های حیاتی جامعه را هدف قرار داده و توان مدیریتی نظام در مواجهه با آن پایین باشد.

سه) اگر توأم با غرض و عناد و بر مبنای باورهای ایدئولوژیک بوده و ارزش‌های حیاتی جامعه را هدف قرار داده به‌رغم این که توان مدیریتی نظام در مواجهه با آن بالا باشد.

چهار) اگر توأم با غرض و عناد و بر مبنای باورهای ایدئولوژیک بوده اما ارزش‌های مهم جامعه را هدف قرار دهد و توان مدیریتی نظام در مواجهه با آن پایین باشد.

۱-۲. در صورتی که رفتار معارض در قبال ارزش‌های حاکم از روی حب و بغض و قالب مبارزه و معارضه سیاسی به‌خود گیرد، در سه وضعیت زیر تهدید با شدت متوسط تخمین زده می‌شود:

یک) اگر بر مبنای باورهای تقلیدی بوده و ارزش‌های حیاتی جامعه را هدف قرار داده و توان مدیریتی نظام در مواجهه با آن پایین باشد.

دو) اگر بر مبنای باورهای انتقادی بوده و ارزش‌های حیاتی جامعه را هدف قرار داده به‌رغم اینکه توان مدیریتی نظام در مواجهه با آن بالا باشد.

سه) اگر بر مبنای باورهای ایدئولوژیک بوده اما ارزش‌های مهم جامعه را هدف قرار دهد و توان مدیریتی نظام در مواجهه با آن پایین باشد.

۱-۳. در صورتی که رفتار معارض در قبال ارزش‌های حاکم از روی غرض و عناد و قالب مبارزه و معارضه سیاسی به‌خود گیرد، در چهار وضعیت زیر، تهدید با شدت متوسط تخمین زده می‌شود:

یک) اگر بر مبنای باورهای انتقادی بوده و ارزش‌های حیاتی جامعه را هدف قرار دهد به‌رغم اینکه توان مدیریتی نظام در مواجهه با آن بالا باشد.

دو) اگر بر مبنای باورهای انتقادی بوده و ارزش‌های مهم جامعه را هدف قرار دهد و توان مدیریتی نظام در مواجهه با آن پایین باشد.

سه) اگر بر مبنای باورهای ایدئولوژیک بوده و ارزش‌های مهم جامعه را هدف قرار دهد به‌رغم بالا بودن توان مدیریتی نظام در مواجهه با آن.

چهار) اگر بر مبنای باورهای ایدئولوژیک بوده و علی‌رغم پایین بودن توان مدیریتی نظام در مواجهه با آن، ارزش‌های مهم جامعه را هدف قرار دهد.

۱-۴. در صورتی که رفتار معارض در قبال ارزش‌های حاکم از روی حب و بغض، قالب مبارزه امنیتی به‌خود گیرد، در چهار وضعیت زیر تهدید با شدت متوسط تخمین زده می‌شود:

یک) اگر بر مبنای باورهای انتقادی بوده و ارزش‌های حیاتی جامعه را هدف قرار دهد به‌رغم اینکه توان مدیریتی نظام در مواجهه با آن بالا باشد.

دو) اگر بر مبنای باورهای انتقادی بوده اما ارزش‌های مهم جامعه را هدف قرار دهد و توان مدیریتی نظام در مواجهه با آن پایین باشد.

سه) اگر بر مبنای باورهای ایدئولوژیک بوده و ارزش‌های مهم جامعه را هدف قرار دهد، به‌رغم اینکه توان مدیریتی نظام در مواجهه با آن بالا باشد.

چهار) اگر بر مبنای باورهای ایدئولوژیک بوده علی‌رغم اینکه ارزش‌های تبعی جامعه را هدف قرار دهد و توان مدیریتی نظام در مواجهه با آن بالا باشد.

۱-۵. در صورتی که رفتار معارض در قبال ارزش‌های حاکم از روی غرض و عناد، قالب مبارزه امنیتی به‌خود گیرد، در پنج وضعیت زیر تهدید با شدت متوسط تخمین زده می‌شود:

یک) اگر بر مبنای باورهای تقلیدی بوده و ارزش‌های حیاتی جامعه را هدف قرار دهد به‌رغم اینکه توان مدیریتی نظام در مواجهه با آن بالا باشد.

دو) اگر بر مبنای باورهای تقلیدی بوده اما ارزش‌های مهم جامعه را هدف قرار دهد و توان مدیریتی نظام در مواجهه با آن پایین باشد.

سه) اگر بر مبنای باورهای انتقادی بوده اما ارزش‌های مهم جامعه را هدف قرار دهد و توان مدیریتی نظام در مواجهه با آن پایین باشد.

چهار) اگر بر مبنای باورهای انتقادی بوده علی‌رغم اینکه ارزش‌های تبعی جامعه را هدف قرار داده و توان مدیریتی نظام در مواجهه با آن پایین باشد.

پنج) اگر بر مبنای باورهای ایدئولوژیک بوده علی‌رغم اینکه ارزش‌های تبعی جامعه را هدف قرار داده و توان مدیریتی نظام در مواجهه با آن بالا باشد.

ردیف	رفتار معارض	عواطف معارض	باورهای معارض	نوع ارزش	توان مدیریت تهدید	طول موج تهدید
۱	مبارزه فرهنگی	حب و بغض	انتقادی	حیاتی	پایین	متوسط
۲	مبارزه فرهنگی	غرض و عناد	تقلیدی	حیاتی	پایین	متوسط
۳	مبارزه فرهنگی	غرض و عناد	ایدئولوژیک	حیاتی	بالا	متوسط
۴	مبارزه فرهنگی	غرض و عناد	ایدئولوژیک	مهم	پایین	متوسط
۵	مبارزه سیاسی	حب و بغض	تقلیدی	حیاتی	پایین	متوسط
۶	مبارزه سیاسی	حب و بغض	ایدئولوژیک	حیاتی	بالا	متوسط
۷	مبارزه سیاسی	حب و بغض	ایدئولوژیک	مهم	پایین	متوسط
۸	مبارزه سیاسی	غرض و عناد	انتقادی	حیاتی	بالا	متوسط
۹	مبارزه سیاسی	غرض و عناد	انتقادی	مهم	پایین	متوسط
۱۰	مبارزه سیاسی	غرض و عناد	ایدئولوژیک	مهم	بالا	متوسط
۱۱	مبارزه سیاسی	غرض و عناد	ایدئولوژیک	تبعی	پایین	متوسط
۱۲	منازعه امنیتی	حب و بغض	انتقادی	حیاتی	بالا	متوسط
۱۳	منازعه امنیتی	حب و بغض	انتقادی	مهم	پایین	متوسط
۱۴	منازعه امنیتی	حب و بغض	ایدئولوژیک	مهم	بالا	متوسط
۱۵	منازعه امنیتی	حب و بغض	ایدئولوژیک	تبعی	پایین	متوسط
۱۶	منازعه امنیتی	غرض و عناد	تقلیدی	حیاتی	بالا	متوسط
۱۷	منازعه امنیتی	غرض و عناد	تقلیدی	مهم	پایین	متوسط
۱۸	منازعه امنیتی	غرض و عناد	انتقادی	مهم	بالا	متوسط
۱۹	منازعه امنیتی	غرض و عناد	انتقادی	تبعی	پایین	متوسط
۲۰	منازعه امنیتی	غرض و عناد	ایدئولوژیک	تبعی	بالا	متوسط

جدول شماره ۲: تهدیدات با شدت متوسط

۲. تهدیدات تاحدودی شدید

۱-۲. در صورتی که رفتار معارض در قبال ارزش‌های حیاتی شکل مبارزه فرهنگی به خود گیرد و توان مدیریتی نظام در مواجهه با آن پایین باشد، در سه وضعیت زیر، تهدید با مقیاس تاحدودی شدید تخمین زده می‌شود:

(یک) اگر از روی حب و بغض و بر مبنای باورهای ایدئولوژیک باشد.

(دو) اگر از روی غرض و عناد و برخاسته از باورهای انتقادی باشد.

(سه) اگر از روی غرض و عناد و برخاسته از باورهای ایدئولوژیک باشد.

۲-۲. در صورتی که رفتار معارض در قبال ارزش‌های حیاتی شکل مبارزه و معارضه سیاسی به خود گیرد در سه وضعیت زیر تهدید با مقیاس تاحدودی شدید تخمین زده می‌شود.

(یک) اگر از روی غرض و عناد و بر مبنای باورهای تقلیدی بوده و توان مدیریتی نظام در مواجهه با آن پایین باشد.

(دو) اگر از روی حب و بغض و بر مبنای باورهای انتقادی بوده و توان مدیریتی نظام در مواجهه با آن پایین باشد.

(سه) اگر از روی غرض و عناد و برخاسته از باورهای ایدئولوژیک بوده هر چند که توان مدیریتی نظام در مواجهه با آن بالا باشد.

۳-۲. در صورتی که رفتار معارض در قبال ارزش‌های مهم و بر مبنای باورهای ایدئولوژیک شکل مبارزه و معارضه سیاسی به خود گیرد و توان مدیریت نظام در مواجهه با آن پایین باشد، تهدید با مقیاس تاحدودی شدید تخمین زده می‌شود.

۴-۲. در صورتی که رفتار معارض در قبال ارزش‌های حیاتی شکل منازعه امنیتی به خود گیرد در سه وضعیت زیر تهدید با مقیاس تاحدودی شدید تخمین زده می‌شود.

(یک) اگر از روی حب و بغض و بر مبنای باورهای تقلیدی بوده و توان مدیریتی نظام در مواجهه با آن نیز پایین باشد.

(دو) اگر از روی حب و بغض و بر مبنای باورهای ایدئولوژیک باشد هر چند که توان مدیریتی نظام در مواجهه با آن نیز بالا باشد.

سه) اگر از روی غرض و عناد و بر مبنای باورهای انتقادی بوده باشد هر چند که توان مدیریتی نظام در مواجهه با آن نیز بالا باشد.

۲-۵. در صورتی که رفتار معارض در قبال ارزش‌های مهم شکل **منازعه امنیتی** به خود گیرد در دو وضعیت زیر تهدید با مقیاس تاحدودی شدید تخمین زده می‌شود.

یک) اگر از روی غرض و عناد و بر مبنای باورهای انتقادی بوده باشد و توان مدیریتی نظام در مواجهه با آن نیز پایین باشد.

دو) اگر از روی غرض و عناد و بر مبنای باورهای ایدئولوژیک بوده باشد هر چند که توان مدیریتی نظام در مواجهه با آن نیز بالا باشد.

ردیف	رفتار معارض	عواطف معارض	باورهای معارض	نوع ارزش	توان مدیریت تهدید	طول موج تهدید
۱	مبارزه فرهنگی	حب و بغض	ایدئولوژیک	حیاتی	پایین	تاحدودی شدید
۲	مبارزه فرهنگی	غرض و عناد	انتقادی	حیاتی	پایین	تاحدودی شدید
۳	مبارزه فرهنگی	غرض و عناد	ایدئولوژیک	حیاتی	پایین	تاحدودی شدید
۴	مبارزه سیاسی	حب و بغض	انتقادی	حیاتی	پایین	تاحدودی شدید
۵	مبارزه سیاسی	غرض و عناد	تقلیدی	حیاتی	پایین	تاحدودی شدید
۶	مبارزه سیاسی	غرض و عناد	ایدئولوژیک	حیاتی	بالا	تاحدودی شدید
۷	مبارزه سیاسی	غرض و عناد	ایدئولوژیک	مهم	پایین	تاحدودی شدید
۸	منازعه امنیتی	حب و بغض	تقلیدی	حیاتی	پایین	تاحدودی شدید
۹	منازعه امنیتی	حب و بغض	ایدئولوژیک	حیاتی	بالا	تاحدودی شدید
۱۰	منازعه امنیتی	غرض و عناد	انتقادی	حیاتی	بالا	تاحدودی شدید
۱۱	منازعه امنیتی	غرض و عناد	انتقادی	مهم	پایین	تاحدودی شدید
۱۲	منازعه امنیتی	غرض و عناد	ایدئولوژیک	مهم	بالا	تاحدودی شدید

جدول شماره ۳: تهدیدات تاحدودی شدید

۳. تهدیدات با مقیاس شدید

۱-۳. در صورتی که رفتار معارض در قبال ارزش‌های حیاتی شکل مبارزه سیاسی به خود گیرد و توان مدیریت نظام در مواجهه با آن پایین باشد، تهدید در سه وضعیت زیر با مقیاس شدید تخمین زده می‌شود.

یک) اگر از روی حب و بغض و بر مبنای باورهای ایدئولوژیک باشد.

دو) اگر از روی غرض و عناد و بر مبنای باورهای انتقادی باشد.

سه) اگر از روی غرض و عناد و بر مبنای باورهای ایدئولوژیک باشد.

۲-۳. در صورتی که رفتار معارض در قبال ارزش‌های حاکم شکل منازعه امنیتی به خود گیرد و توان مدیریت نظام در مواجهه با آن پایین باشد، تهدید در پنج وضعیت زیر با مقیاس شدید تخمین زده می‌شود.

یک) اگر از روی حب و بغض و بر مبنای باورهای انتقادی بوده و ارزش‌های حیاتی جامعه را هدف قرار دهد.

دو) اگر از روی حب و بغض و بر مبنای باورهای ایدئولوژیک بوده و ارزش‌های حیاتی جامعه را هدف قرار دهد.

سه) اگر از روی غرض و عناد و بر مبنای باورهای تقلیدی بوده و ارزش‌های حیاتی جامعه را هدف قرار دهد.

چهار) اگر از روی غرض و عناد و بر مبنای باورهای ایدئولوژیک بوده و ارزش‌های مهم جامعه را هدف قرار دهد.

پنج) اگر از روی غرض و عناد و بر مبنای باورهای ایدئولوژیک بوده و ارزش‌های تبعی جامعه را هدف قرار دهد.

۳-۳. در صورتی که رفتار معارض ناشی از باورهای ایدئولوژیک در قبال ارزش‌های حیاتی جامعه شکل منازعه امنیتی به خود گیرد و توان مدیریت نظام در مواجهه با آن نیز پایین باشد، تهدید در مقیاس شدید تخمین زده می‌شود.

ردیف	رفتار معارض	عواطف معارض	باورهای معارض	نوع ارزش	توان مدیریت تهدید	طول موج تهدید
۱	مبارزه سیاسی	حب و بغض	ایدئولوژیک	حیاتی	پایین	شدید
۲	مبارزه سیاسی	غرض و عناد	انتقادی	حیاتی	پایین	شدید
۳	مبارزه سیاسی	غرض و عناد	ایدئولوژیک	حیاتی	پایین	شدید
۴	منازعه امنیتی	حب و بغض	انتقادی	حیاتی	پایین	شدید
۵	منازعه امنیتی	حب و بغض	ایدئولوژیک	مهم	پایین	شدید
۶	منازعه امنیتی	غرض و عناد	تقلیدی	حیاتی	پایین	شدید
۷	منازعه امنیتی	غرض و عناد	ایدئولوژیک	حیاتی	بالا	شدید
۸	منازعه امنیتی	غرض و عناد	ایدئولوژیک	مهم	پایین	شدید
۹	منازعه امنیتی	غرض و عناد	ایدئولوژیک	تبعی	پایین	شدید

جدول شماره ۴: تهدیدات با مقیاس شدید

۴. تهدیدات با مقیاس خیلی شدید

در صورتی که رفتار معارض در قبال ارزش‌های حیاتی جامعه شکل منازعه امنیتی به خود گیرد و توان مدیریت نظام در مواجهه با آن پایین باشد، تهدید در سه وضعیت زیر با مقیاس خیلی شدید تخمین زده می‌شود.

یک) اگر از روی حب و بغض و بر مبنای باورهای ایدئولوژیک باشد.

دو) اگر از روی غرض و عناد و بر مبنای باورهای انتقادی باشد.

سه) اگر از روی غرض و عناد و بر مبنای باورهای ایدئولوژیک باشد.

ردیف	رفتار معارض	عواطف معارض	باورهای معارض	نوع ارزش	توان مدیریت تهدید	طول موج تهدید
۱	منازعه امنیتی	حب و بغض	ایدئولوژیک	حیاتی	پایین	خیلی شدید
۲	منازعه امنیتی	غرض و عناد	انتقادی	حیاتی	پایین	خیلی شدید
۳	منازعه امنیتی	غرض و عناد	ایدئولوژیک	حیاتی	پایین	خیلی شدید

جدول شماره ۵: تهدیدات با مقیاس خیلی شدید

نتیجه‌گیری

تهدید مقوله‌ای است که به ادبیات پیرامون آن کم و بیش در متون فارسی توسط محققان از منظرها و رویکردهای مختلفی پرداخته شده است. مهم‌ترین ویژگی آنها تأثیر پذیری از ادبیات متعارف و رایج غرب بوده و به مبانی معرفتی دینی کمتر توجه شده است، اما الگوی ارائه شده از سوی نگارندگان وجه غالب خود را بر پایه چارچوب و داربست‌های معرفتی دینی قرار داده است.

مهم‌ترین خصیصه تهدیدشناسی در این پژوهش، ابتدای بر نشانه‌شناسی ارزش‌هاست که دال مرکزی آن توحید باوری بود و حفظ نظام سیاسی برآمده از اسلام را بالاترین ارزش تلقی می‌کند. بر این مبنا نشانه‌های معارض هر یک از ارزش‌ها شناسایی شده و در این فرآیند بر پایه شاخص‌های ذکر شده نشانه‌های معارض تهدیدمحور از آسیب‌محور مورد بازشناسی قرار می‌گیرند. از این رهگذر، کم و کیف تغییر موج تهدید اجتماعی که تهدید عمومی تلقی می‌شوند، به تهدیدات سیاسی - امنیتی مورد بررسی و واکاوی قرار می‌گیرند.

مبتنی بر روش‌شناسی تحقیق که در صدد کشف تهدید است و نه مدیریت تهدید، برای شناسایی و کشف تهدیدات، سازمان سنجش برپایه سه محور اساسی و به اعتباری پنج متغیر رفتارها، گرایش‌ها، باورها، سطح ارزش و توان مدیریتی طراحی شده است. براین اساس منطق تعیین طول موج عمق تهدیدات تبیین گردید.

مبتنی بر این الگو هر چقدر سمت و سوی کنش‌های تعارض‌آمیز کنشگران از ارزش‌های تبعی به ارزش‌های مهم و به‌ویژه ارزش‌های حیاتی تغییر موج یابد، تهدیدات عمیق‌تر خواهد شد. همچنین مدار و مبنای کنش‌های تعارضی کنشگران از باورهای تقلیدی به باورهای انتقادی به‌ویژه مبانی اعتقادی و ایدئولوژیک نشأت پذیرد، موج تهدیدات عمیق‌تر خواهد شد. افزون بر این، کنش‌های تعارض‌آمیز کنشگران از تمایلات و احساسات مبتنی بر حب و بغض به سمت گرایش‌های غرض و عناد آلود تغییر جهت دهد، طول موج تهدید عمیق‌تر خواهد شد و نیز هرگاه کنش تعارض‌آمیز کنشگران از مبارزه فرهنگی به مبارزات سیاسی و مدنی تغییر یافته و به منازعات امنیتی مبدل گردد، طول موج تهدیدات از عمق بالاتری برخوردار خواهد شد. و نهایتاً هرگاه توان مدیریتی نظام در مواجهه با کنش‌های تعارض‌آمیز کنشگران پایین باشد، طول موج تهدید افزایش می‌یابد.

منابع و ماخذ

الف) منابع فارسی

۱. افتخاری، اصغر (۱۳۸۵)، *کالبد شکافی تهدید*، تهران: دانشگاه امام صادق (ع).
۲. افتخاری، اصغر (۱۳۸۶)، *شاخص‌های سنجش تهدید*، فصلنامه راهبرد دفاعی، شماره ۱۸، زمستان.
۳. افتخاری، اصغر (۱۳۹۱)، *الگوی جنگ روانی غرب علیه جمهوری اسلامی ایران*، تهران: پژوهشکده فرهنگ و ارتباطات.
۴. اینگلهارت، رونالد (۱۳۷۳)، *تحول فرهنگی در جامعه پیشرفته صنعتی*، ترجمه مریم وتر، تهران: انتشارات کویر.
۵. برزگر، ابراهیم (۱۳۸۹)، *ساختار فهم اندیشه سیاسی اسلام*، فصلنامه دانش سیاسی، شماره ۱۲، زمستان.
۶. حرّانی، ابو محمد (۱۳۸۲)، *تحف العقول سخنان چهارده معصوم*، ترجمه صادق حسن زاده، قم: ایرانسال نشر.
۷. خمینی (ره)، روح الله (۱۳۶۱)، *صحیفه نور*، تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ج ۲۰.
۸. خمینی (ره)، روح الله، (۱۳۷۱)، *وصیت نامه سیاسی الهی*، تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
۹. دهقانی فیروز آبادی، سیدجلال (۱۳۸۶)، *هویت و منفعت در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران*، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
۱۰. ره‌پیک، سیامک (۱۳۸۵)، *درک امنیت عمومی*، فصلنامه امنیت عمومی، شماره ۱، زمستان.
۱۱. ساروخانی، باقر (۱۳۷۰)، *درآمدی بر دایره‌المعارف علوم اجتماعی*، تهران: انتشارات کیهان.
۱۲. شریفی، احمدحسین (۱۳۹۱)، *تعیین هندسه مفهومی انواع ارزش‌ها*، فصلنامه تخصصی اخلاق و حیانی، سال اول، شماره ۲، زمستان.
۱۳. عبدالله خانی، علی (۱۳۸۶)، *تهدیدات امنیت ملی (شناخت و روش)*، تهران: مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر تهران.

۱۴. غزالی، محمد بن محمد (۱۳۷۶)، *احیاء علوم‌الدین*، ترجمه مؤیدالدین محمد خوارزمی و به کوشش حسین خدیو جم، تهران: انتشارات علمی و فرهنگی، جلد ۴.
۱۵. کوثری، یداله (۱۳۸۶)، *حب و بغض در تحلیلی روان‌شناختی با نگاهی به آیات و روایات*، فصلنامه معرفت شماره ۱۱۲، بهار.
۱۶. مجلسی، محمد باقر (۱۳۷۲)، *بحارالانوار*، تهران: اسلامیه.
۱۷. مصباح یزدی، آیت‌الله محمد تقی (۱۳۷۵)، *ارزش‌های اسلامی در مدیریت*، فصلنامه معرفت، شماره ۱۷، تابستان.
۱۸. مطهری، مرتضی (۱۳۷۷)، *یادداشت‌های شهید مطهری*، تهران: انتشارات صدرا، ج ۱۰.
۱۹. مطالعات گروهی، (۱۳۸۸)، *تهدید نرم در نظریه امنیت*، تهران: دانشگاه عالی دفاع ملی.

ب) سایت‌های اینترنتی

بیانات مقام معظم رهبری، www.khamenei.ir

